

УДК 78328:398.332.12

Олександр Терещенко (Кіровоград)**ВЕЛИКОДНЄ ХРИСТУВАННЯ З ПІДЛІСНОГО:
ТЕКСТ І КОНТЕКСТ¹**

У роботі актуалізовано увагу до традиційних центральноукраїнських величальних пісень, виконуваних на Великдень – т. зв. «христувань». Вперше публікуються сучасні записи їх мелодій з Кіровоградщини. Охарактеризовано особливості побутування, змісту й музично-поетичної форми даного жанрового різновиду, виявлено його типологічні ознаки (для порівняння подаються відомості з друкованих джерел ХІХ ст.). Комплексний аналіз христувань у контексті місцевого етномузичного діалекту унаочнює не тільки їх принципову належність до дитячого фольклору, а й генетичний зв'язок з народно-церковною традицією.

Ключові слова: христування, дитячий фольклор, колядки, щедрівки, Кіровоградщина.

У весняному фольклорі східнослов'янських народів є пісні, виконувані під час святкового обходу дворів на Великдень. Та на відміну від інших жанрових різновидів весняного циклу (закличок, хороводів, ігор), ці твори повсякчас залишалися на периферії дослідницької уваги. Більше того: якщо білоруські «волочебні» («валачобныя») та галицькі «риндзівки», «ломкачки», «рогульки»² дістали в етномузикознавчій літературі бодай скільки-небудь задовільного висвітлення³, то їх наддніпрянський відповідник, про існування якого сповіщають деякі етнографічні видання кінця ХІХ – початку ХХ ст. [5, с. 366-369]⁴, донині залишається напівміфом. Принаймні, наскільки відомо автору цих рядків, жодне джерельне видання не містить їх мелодій – лише описи самого обряду та поетичні тексти, записані філологами, народознавцями чи й просто кореспондентами-любителями [11, с. 24 і далі]⁵.

¹ Додаток-2 до статті подається у скороченому вигляді – *Ред.*

² Нині серед західноукраїнських (передовсім львівських) етномузикологів для цих творів набуває поширення узагальнене визначення «ранцівки», запропоноване М. Мишаничем [6, с.67-94.]

³ Хронологічний огляд важливіших публікацій на цю тему (джерельних та дослідницьких) див. у названій статті М. Мишанича. Доповнимо список іще кількома позиціями: 12; 3, с.177-178; 8, сс.21-25, 99-110. Звід відомостей про святкування Великодня та спів величально-поздоровчих пісень (переважно риндзівок) знаходимо у Олекси Воропая [2, с.288-292].

⁴ Зазначені сторінки, потрібні нам для подальших порівнянь, подаємо зі збереженням старої орфографії в кінці роботи, див. Додаток 1.

⁵ Ймовірніше всього, записи провадилися з переказу, а не зі співу, а значить – із порушенням віршової будови.

Сучасні експедиційні матеріали з центральної та східної Кіровоградщини бодай частково заповнюють цю інформаційну лаку. І, попри те, що здобуті останніми роками відомості також вельми мозаїчні, уривчасті – але за їх сукупністю либонь можна скласти початкове уявлення про типові наспіви правобережних великодніх пісень, підкріпивши висновки певною (хоч і невеликою) статистикою. А проаналізувавши великодні мелодії в контексті добре дослідженої місцевої традиції¹ – навіть наважитися реконструювати деякі втрачені елементи музичної форми.

Уперше (і на жаль, наразі востаннє) зафіксувати повноцінну версію *вокального* твору, в минулому виконуваного під час великодніх обходів, нам пощастило 1995 року в селі Підлісному Олександрівського району від 71-річної Марії Федорівни Кузьменко. Людина феноменальної пам'яті, спілкування з нею згодом переросло в цілу книгу [10] – але ж обряд, за словами жінки, був живий ще на початку тридцятих², чимало його свідків і навіть учасників залишалося серед селян (потенційних респондентів!) іще на схилку ХХ ст. Тим не менше, мало хто з фольклористів-збирачів спеціально розпитував у наддніпрянських експедиціях про великодні величання. Слід визнати: якби ми працювали з М. Кузьменко за звичною методикою – цей артефакт навряд чи був би зафіксований; він вплив тільки під час нашої четвертої (!) зустрічі протягом 10 днів, коли вже було записано весь «основний» репертуар і, зрештою, настала черга неквапливих розмов «про все на світі».

Розшифрування тієї розповіді та відповідну нотну транскрипцію подаємо в Додатку 2, приклад 1³.

Отже, сам обряд виконавиця назвала *христуванням*, а його учасників – *христувальниками*. Було нею також вжито й відповідне дієслово *христувати* (у місцевій орфоєпії *христувать*). Що ж до принагідного вокального твору, то хоча слово *христування* і не застосовано М. Кузьменко безпосередньо в цьому значенні, але це можна пояснити радше відсутністю мовної ситуації, граматичного

---

¹ Приміром, в одному лише Олександрівському районі, де було записано ключовий зразок, аналізований в нашій статті, обстежено загалом 19 сіл; кількість записів з цього району перевищує 3000 одиниць.

² Тоді набрала обертів непримиренна боротьба Радянської влади з релігійними пережитками; це торкнулося і свята Великодня (див. Додаток 2, № 11, а також виноску 11 нижче в цьому тексті), тож не дивно, що у повоєнний час звичай христування вже не побутував.

³ Нижче в тексті роботи аналогічні посилання оформлюються як [Д2: 1].

контексту, де би воно їй знадобилося (а збирач не поставив окремого питання, аби формально зафіксувати даний момент). Однак, маємо й такі польові матеріали, де слово *христування* є непрямим визначенням досліджуваного жанрового різновиду, власне самого співаного твору [Д2: 3].

Такий розгорнутий набір однокорених слів, утворених для обслуговування конкретної етнографічної ситуації, безсумнівно, свідчить про її структурованість, виробленість усіх її складових у свідомості носіїв місцевої традиції. Подібне спостерігаємо тут лише у випадку з колядками/щедрівками, коли основним словом (приміром *колядка*) позначають співаний під час обряду твір (а подекуди й сам обряд *колядування*: «йдуть на *колядку*», «від Різдва *колядка* починається», «Добрий вечір, будьте здорові, з *колядкою!*»)¹, а похідними (*колядувати*, *колядники*) відповідно процес у цілому та співаків.

(До речі, вислів «ходити христувати» не раз фіксувався також і в розмовах про колядування – у разі виконання церковних коляд – як синонім до «христославити»², «звіздувати»³, «рожествувати».)

Паралель із зимовими обходами простежується й у наявності усталених реплік при початку обряду («Бласловіть христувать!» [Д2: 8]) та після христування (тільки замість «Добрий вечір!» на Великдень, звісно ж, вигукують «Христос воскрес!»).

Одна з респонденток – припускаю, що й помилково – коментуючи заспіване нею христування, сказала: «Як Паска. Ідуть *посівати*», підсвідомо зіставивши дві аналогічні обрядові ситуації [Д2: 2]. Хоча, якщо порівняти заключні рядки загальновідомої й нині в регіоні новорічної посівалки «А в полі, в полі сам Господь ходив» *Сію, вію, посіваю, // З Новим Роком поздоровляю!*⁴ та закінчення

¹ Винагорода, отримана *колядниками* за *колядування* («дохід») також іноді називається *колядою* («Виносьте *коляду*, я додому піду!...»).

² На південно-західній Псковщині, що є периферією білоруської волочечної традиції, «христославщиками» називають виконавців великодніх пісень.

³ У Опочецькому районі Псковської обл. зафіксовано відомості про те, що волочечники ходили з зіркою: «Звезда сделана такая бумажная, склеена. Агромная звезда, пятиканечная звезда. (зрозуміла мімікрія, яка, втім, не могла нічого врятувати – О. Т.) На палку приделана. Вот там три чиловека, четыре за этой звездой. И уже ждешь – вот на Паску – што придет ли в этом гаду звезда? Ну вот ана бросила хадить. Наверно, в двадцать седьмом гаду последний раз была... Приходят с этой звездой и пают про Паску» [8, с.22].

⁴ Очевидно, що це відносно недавня версія, адаптована до сучасних реалій.

великоднього тексту з с. Батезман¹, що наведений у І. Бессараби [Д1: 504] *И вамъ радостей жылаю, // Зъ Воскресеньем поздравляю*, то ця обмовка вже не здається надто випадковою.

З самого дитинства пам'ятаю віршик *Маленький хлопчик // Виліз на стовпчик // На дудочку грає, // Діток забавляє*, що він, виявляється, є нічим іншим, як спотвореним, відцензурованим для радянських дітей колишнім пасхальним² привітанням, найвірогідніше – писемного («шкільного»?) походження (пор.: [Д1: 502; Д2: 5–7], а також зразок у посмертній збірці В.Дубравіна [7, с.169]³).

Поглянемо на музично-поетичну форму записаного в Підлісному христування «Як пан панував»: поетичний текст про розп'ятого Ісуса складений 4-дольним віршем переважно із паралельною римою; наспів базується на варіантному повторі однотактової фрази, зразок має тирадну будову. Нижче зупинимось на кожному з елементів детальніше.

Для виявлення ключових сюжетних мотивів, притаманних христуванням, порівняємо підліснянський зразок [Д2: 1] з двома схожими текстами [Д2: 2; Д1: 504].

Із них бессарабів запис – найповніший, він містить аж чотири змістові блоки: вступний, два центральні (про страсті Христові та Діву Марію) і заключний. Дещо конкретизуємо зміст кожного з них:

1) початкова побудова (зокрема перший емблематичний рядок) – при чому загальний зміст (не настрої, а саме конкретний зміст) початкових рядків вже важко вловити й переповісти «своїми словами», либонь це вже результат підміни застарілих, забутих або незрозумілих лексем «словесною орнаментикою»⁴; первинний вигляд цих рядків навряд чи підлягає відтворенню.

2) опис страстей Христових – щоправда, якраз у даному зразку не вельми докладний (натомість у прикладі з Безводнього бачимо детальнішу картину, з усіма належними атрибутами – терновим вінцем, залізними гвоздями та ін.) Примітно, що ці самі образи,

¹ Нині с. Суходільське Долинського р-ну Кіровоградської обл.

² На Лівобережжі цей віршик (у відповідній редакції) приурочений до новорічних свят. На Правому березі (Світловодський р-н) іноді трапляється як забавлянка-«чукикалка».

³ Однак достовірність інформації про великодню приуроченість цієї мелодії (широко популяризованої численними дитячими хрестоматіями – зокрема зі словами «Дождик, дождик, пуще // Дадим тебе гущи») все ж викликає сумніви.

⁴ Подібно до того, як у викривленому вигляді побутує в усній традиції купа церковнослов'янських текстів. Кумедних прикладів можна наводити без ліку.

поетичні звороти і навіть просторі буквальні співпадіння знаходимо у численній групі коляд¹, що, хоч і співаються на Різдво, але розповідають не про народження Сина Божого, а про його муки на хресті [Д1: 499; Д2: 14]. Цей мотив представлений також у постових псальмах [Д2: 13], натомість він майже не зустрічається в псальмах поховальних і поминальних². Протягом усього Великого посту псалми³ виконують «при роботі» (за прядкою тощо) замість звичайних пісень – тож відбувається певна їх циклізація із майбутнім великоднім христуванням, яке відіграє в цьому «циклі» завершальну роль, ставить виразний знак оклику.

3) «Божая Мати під хрестом стояла» – вільно реалізований сюжетний мотив «Stabat Mater»: туга Діви Марії за Сином та її звертання до християн – спочатку із болісною скаргою, а потім із радісною звісткою про Воскресіння Ісуса.

Контамінованість аналізованого зразка спонукає шукати в місцевій традиції ті складові, з яких його «утворено»⁴. Так, у Підлісному, звідки походить це христування, побутувала й «однойменна» (з інципітом «Божая Мати під хрестом стояла») псалма [Д2: 12] – гранично експресивний твір, високохудожня поезія, виразний ліризований наспів – справжній шедевр уснописемної культури. Перекличка між творами, що належать різним віковим групам, неабияк цементує традицію, робить її не механічною сумою-списком, а складною системною цілісністю.

Прикладом актуальності в тутешньому етномузичному середовищі контамінації як формотворчого принципу є дитяча щедрівка, побудована в такий же спосіб, що й наше христування: спочатку типовий опис-побажання достатку й добробуту (рядки 1–8), далі ж починається нове сюжетне «коліно» *Дева Марія / за столом*

¹ Визначення жанрового різновиду «коляда» впроваджено львівськими етномузикологами для паралітургійних творів – різдвяних кантів і псалм.

² Тут переважають сюжети про грішну душу, про Голубину Книгу, про Олексія – Божого чоловіка, про розставання душі з тілом тощо. Є також свідчення, що саме ця група псалм становила основу духовного репертуару місцевих лірників.

³ А подекуди також і колядки (!!) про Христове розп'яття (с. Глинськ Світловодського району). Слід, однак, зауважити, що в тій локальній традиції нормою вважався жіночий спів веснянок «за прядкою», а також хатне виконання коляди про грішну діву на Другу Пречисту.

⁴ Тут не йдеться про яку би то не було вторинність христування відносно решти фольклорних творів – автор має на увазі пошук спільних мовних елементів (у найширшому сенсі – це стосується як поезики, так і музики).

*сиділа*¹ // *Книжку читала, / Христа споминала* //, при чому змінюється також і наспів: з'являється цілковито новий мелорядок, який повторюється до кінця твору (про це ще йтиметься нижче).

4) заключні рядки – згадуване вище безпосереднє звертання христувальників до господарів із побажанням радості та поздоровлення зі святом.

У кожному окремому тексті може бути випущено будь-які з охарактеризованих блоків. Так, наприклад, зразки з Підлісного та Безводнього [Д2: 1, 2] починаються одразу з оповіді про страждання Ісуса, зразок із с. Попельнасте [Д2: 3] є конспективним викладенням початкового і третього «колін» (муки Христа тут не описуються взагалі) і т. д.

У світлі сказаного вельми показовими виглядають поетичні тексти коляд зі страстним сюжетом – вони збудовані майже ідентично: змова проти Ісуса – муки Христові – *Stabat Mater* – Воскресіння [Д1: 499; Д2: 14].

Цікаво, що в збірці І. Бессараби, у тому розділі, що віддано календарно-обрядовим пісням², абсолютну більшість складають зимові, як «світські», так і церковні – але останні усі розкривають тему народження Христа. Далі ж укладач ставить заголовок «О страданіяхъ Христовыхъ» і подає один єдиний текст «Ой у городи Юрусалими» (№ 499), не уточнивши, чи виконується цей твір під час зимових свят, як усі попередні, чи на Великдень, як наступні (№№ 501-504). Однак наявність № 500, дитячої примовки «Верба б'є» не залишає сумнівів у належності тексту № 499 саме до зимового фольклору: Бессараба, зрозуміло, дотримується природньої послідовності текстів згідно річного обрядового кола³. (До того ж, маємо численні сучасні записи коляди «У городі у Русалимі» та

¹ Звернімо увагу на невинуваткову паралель «Діва Марія під хрестом стояла» у христуванні й псалмі та «Діва Марія за столом сиділа» у щедрівці: ритміка та композиційний контекст тотожні.

² Рубрики такої, звісно, немає. Після заголовку «Пѣсни обрядовыя» та коментарів з підзаголовком «Рождественскія святки» (стор. 340-342) йдуть А) колядки (починаючи від № 465), Присказки (від № 480), коментарі щодо новорічних звичаїв (ворожіння тощо), Б) Щедровки, которія поються в канунь новаго года (від № 484), знов Присказки (від № 491). Під присказками Бессараба розуміє здебільшого дитячі твори (не конче вокальні). Після цього – підрозділи «О страданіяхъ Христовыхъ», «На вербну неделю», «На Паску».

³ Однак після матеріалів, які стосуються Великодня, упорядник чомусь знов повертається до зими: на стор. 369 і далі міститься опис ряджених на різдвяні святки, «Коза» і «Трон».

подібних їй – із однозначними вказівками респондентів щодо часу її виконання).

Перед дальшими студіями озвучимо деякі загальнотеоретичні положення, хіба й очевидні, майже хрестоматійні, але необхідні нам у аналізі. Визначити форму народновокального твору в багатьох випадках можна лише розглядаючи його поетичний текст у поєднанні з наспівом. Власне, у зразках, які не мають рефрену (слів, що час від часу повторюються), без урахування наспіву неможливо визначити навіть межі поетичної строфи – хіба що строфа гетерометрична, тоді орієнтиром стає чергування силабічних груп різної довжини (чи й різна кількість груп) в парних та непарних рядках. А у прикладах, де всі вірші мають однакову будову, слід дивитися, який обсяг тексту «відмірює» музичний період¹ – постійно повторювана музична думка (див. про це нижче).

Піввірші (як видно з їх широко вживаної колись дефініції) мають групуватися по два, створюючи рядок. Для прикладу візьмемо хоча би текст дитячої щедрівки «Ой на річці на Ордані» [Д2: 15]: 4-складові групи, дійсно, здебільшого ніби об'єднуються попарно – і цей восьмискладовий «вірш», як правило, містить нерозривну синтаксичну конструкцію (словосполучення (*Взяли Суса / на небеса*), а не раз і ціле речення: (*Прилетіло / три анголи*). Але інколи ця нерозривна синтаксична конструкція розпросторюється до трьох силабічних груп (*Свого Сина / на ялині / колихала*), при чому співаки підсвідомо це підкреслюють, неодмінно беручи в кінці таких «подовжених рядків» спільне дихання², відтинаючи обов'язковою цезурою цю побудову від наступної.

Подібним чином поводять себе й чотиридольні тонічні вірші в аналізованому христуванні з Підлісного: на початку твору групуються попарно, об'єднані римою чи асонансом:

Як пан панував // Як цар царював //
А жидівські пани // Та веселі були //

Але далі бачимо:

Мого Сина / із неволі / викупляйте //

¹ Форми, в яких поетичні рядки (вірші) взагалі не лучаться в строфи, найчастіше бачимо в дитячому та підлітковому фольклорі.

² Попереджуючи можливі сумніви, зауважимо, що дане спостереження ґрунтується на записах повноцінних виконань – аж ніяк не під час згадування чи наспівування-спроби.

Такий принцип організації є характерним, може більше того – знаковим, визначальним для місцевого дитячого фольклору. Ось кілька прикладів:

щедрівка дитяча:

Чи ти, мати, наварила, // Чи ти, мати, напекла, // То винеси до вікна! //

щедрівка підліткова:

Бо я жито жала, / золотий хрест держала, / золоту кадильницю //

колискова:

Що Кирилець робе? / Писаночку пише / Дитину колише //

У останньому зразку замість очікуваної ланцюгової побудови з семантичною будовою **аб ... вг гд**

Що Кирилець робе? / Писаночку пише //

Писаночку пише / Дитину колише //

виникає утворення **аб ... вгд**, повтор знімається, а останній поетичний сегмент¹ додається до попереднього рядка, при тому двічі повторюється заключна мелодична фраза. Подібну редукцію спостерігаємо і в новорічній посівалці, коли замість розповсюдженого

Діва Марія / їсти носила, //

Їсти носила, / Бога просила: //

– Зароди, Боже, / жито-пшеницю, //

Жито-пшеницю, / всяку пшеницю. //

трапляється

Діва Марія / їсти носила, / Бога просила: //

– Зароди, Боже, / жито-пшеницю, / всяку пшеницю! //

Та й у складніших (псевдострофічних) побудовах – навіть таких, що мають самостійний (не внутрішній) приспів – зустрічаємо інколи цей же принцип додавання надлишкового сегмента:

щедрівка:

1. *Ой на горі, горі / береза стояла, //* ¹V66

А на тій березі / золотая кора, / дзіндзівая рожка, // ¹V666

Приспів: Щедрий вечір...

[...]

¹ Б. Єфіменкова вживала термін «сегмент» для опису процесів стабілізації положення фразового наголосу в цезурованому вірші [4, с.19-27], що насправді рідко коли буває послідовно дотримано в цілому поетичному корпусі, зокрема в українському фольклорі. У нашій роботі термін «сегмент» пропонуємо трактувати як синонім-підсумок в історичній низці «піввірш», «коліно», «музично-синтаксична стопа», «силабічна група». Зручність бачимо у можливості компактно уніфіковано називати відповідний відтинок поетичної, музичної (ритмічної та мелодичної), а також цілої музично-поетичної (тобто пісенної) форми, коли поетичному сегменту (піввіршу, силабічній групі) як правило (але не завжди) відповідає сегмент музичний (фраза).

4. *Та й понесла / до золотаря:*

– *Золотарю-тарю, / скуй мені чашу / ще й золотий перстень,
Чашою частувати, / перстеником дарувати,
Щедрий вечір...*

Інколи своєрідні трисегментні рядки-строфи, зовні схожі на попередній приклад, утворюється спрощенням дворядкової строфи шляхом пропуску однієї з нормативних груп всередині – зокрема в напівписемних мелодіях, адаптованих дитячим фольклором¹:

1. *Ой на річці / на Гордані // Там Пречистя / ізібрали. //*

3. *Люлю, люлю / мій Синочок / Васильочок. //*

Чергування дво- і трисегментних побудов у дитячих творах є наочним проявом тирадності, коли ж надлишкові групи в тексті не з'являються (всі рядки двосегментні), то виникає ілюзія поділу поетичного тексту на строфи, чого насправді, як правило, немає.

Цю ілюзію дворядковості часто підтримує й наявність стабільної паралельної рими (АБ ВГ...), яка, з точки зору філологів, є вагомим фактором у визначенні народнопоетичної строфи. Але це мало що дає у розумінні *музично-поетичної* форми традиційних народних пісень, бо ж наспів зовсім не обов'язково демонструє аналогічну будову (АВ АВ..), він приміром, може бути простіший і постійно тиражувати один мелорядок-двотакт (ААА... = ab ab ab...) чи навіть мелосегмент-такт (аааа...).

У односегментних наспівах, як уже йшлося вище, ключову (формотворчу, синтаксичну) роль несподівано можуть відігравати паузи-віддихи – хоча цей елемент, як правило, належить до фонетичного рівня музичної мови (власне, вже рівня мовлення) – хіба за виключенням структурних (т. зв. «генеральних») пауз. Такі паузи-віддихи ділять серію однакових поспівок на окремі фрагменти, що відповідають групам нецезурованих тонічних віршів чи силабічних «колін», об'єднаних надпараметром: синтаксисом поетичного тексту,

---

¹ Наспів цієї «щедрівки» є насправді народною версією різдвяної псалми «Віді же Бог, віді Творець». Ця мелодія з «Богогласника» побутує в фольклорі досліджуваного регіону в численних структурних втіленнях (дво-, три-, чотири-, шестирядкові форми); існують варіанти розспівані та скандовані; дитячі та виконувані дорослими (зокрема «півчимами»). На наспів даної псалми розспівується кілька текстів різної приуроченості: зимові, постові, на Пречисту [Д2: 13,14].

змістовим чинником або й простою римою¹. У однорядкових мелодіях за необхідності розспівати зайвий поетичний сегмент найчастіше відбувається повторення другого сегмента музичного (abb)².

Ритмічна будова христування з Підлісного являє собою чотиридольний (чотиримірний) такт, що відповідає поетичному віршеві, у якому від чотирьох до шести складів³. У початкових шести рядках спостерігаємо неодмінно дроблену третю долю, друга і четверта весь час представлені однією суцільною силабохроною, перша доля підлягає дробленню спорадично (R22112, R112112). Далі картина змінюється: починаючи зі слів «Божая Мати під хрестом стояла» третя доля постійно стягнена, натомість факультативно дробляться перша та друга (R21122, R111122, R2222 – рядки з сьомого по п'ятнадцятий). В кінці поновлюється початковий ритм R22112, таким чином, у будові цілого твору є щось на кшталт ритмічної репризи – чи виникла ця репризність випадково, як результат контамінації трьох окремих складових – сказати важко. Тим не менше, при ближчому розгляді ніби елементарної форми відкривається вельми дотепне композиційне рішення, що дозволяє говорити про даний твір, як про довершену, логічно вибудовану конструкцію, де в чому (принаймні на рівні ритміки) подібну до т. зв. кільцевих форм.

У мелодиці, ймовірно, мали би відбуватися паралельні процеси. Власне, спочатку так і є: описані зміни у ритміці (починаючи з сьомого такту) призводять до трансформації мелодичного контура, зовні нехай і мінімальної – та перша складнота *b* замість *g* суттєво змінює його пластику, оновлений мелорядок певною мірою контрастує з початковим. Та, на жаль, в останній фазі (рядки 15, 16) співачка, помилившись у початковому тоні, зарано перейшла на *parlando* (такт 15) – і не реалізувала очікуваної інтонаційної «репризи», яка би могла втілитися у поверненні початкової поспівки:

---

¹ За тими ж принципами (не тільки по два, а й по три) подекуди групуються цілі вірші у творах з однорядковими наспівами [Д2: 35].

² Зрідка буває й навпаки, повторюється початковий сегмент (aab).

³ Максимально можлива кількість силаб тут, ясно, вісім – але жодного разу у великодньому наспіві дроблення не призвело до появи такої їх кількості. Подібна складоритмічна організація притаманна величезній кількості дитячих та підліткових творів, що побутують у регіоні [Д2: 5].

Наспів підліснянського христування має малотерцеву основу з опорою на нижньому щаблі та приставною субсекундою. Таких (та близьких – із субквартою) мелодій місцева дитяча етномузична культура знає багато, здебільшого це зимові пісні й колискові. Маючи різний ритмічний устрій (R1122, R2112, R111122, R121212), вони, тим не менше, репрезентують вироблений сталий модус ладового мислення, глибоко укорінений в свідомості виконавців. Цим, зокрема, можна пояснити похибку М. Кузьменко при першій спробі наспівати христування:

Віддамо співакці належне, вона миттєво виправилася – але помилковий контур, відтворений нею, аж ніяк не є випадковістю¹: він зустрічається (у відповідній ритмічній редакції) в місцевих щедрівках.

На жаль, під час гуртових сеансів у Підлісному христування не записувалося – лише в сольному виконанні М. Кузьменко; питання ж про можливе багатоголосся, хоч і було свідомо сформульоване мною досить обережно², ситуацію не прояснило. Тож нічого не залишається, як розглядати цей аспект суто гіпотетично.

Більшість наспівів, подібних до мелодії христування з Підлісного (астрофічних – в обсязі малої терції з приставними субсекундою чи субквартою і єдиною ладовою опорою на нижньому щаблі: $b^1-a^1-g^1-f^1(fis^1)-d^1$) побутують у двоякому вигляді: 1) цілковито унісонному, іноді з мінімальними гетерофонними розщепленнями та 2) з терцевою

¹ Про інформативність неповноцінних виконавських версій (правда, в дещо іншому ракурсі) Е. Алексеев писав словами фізіолога І. Павлова: «патологічне пояснює норму». Див.: Алексеев Эдуард. Раннефольклорное интонирование: Звуковысотный аспект. – Москва, 1986. – С. 144.

² Звісно, якби питання стояло, чи не виводиться цей твір – відповідь була би негативною, бо «виводити» у розумінні місцевих співаків – це не просто співати верхній голос, а і, як-от у ліричних піснях, тягти в кінці кожної строфи «вгору». Я ж спитав, чи не співається цей твір «на голоси», але все рівно отримав негативну відповідь [Д2: 1] – хоча остаточної впевненості, що ми порозумілися, в мене немає.

«надбудовою»-підголоском, що часто сходиться з нижнім опорним тоном до унісону¹.

Перший, вочевидь, мав би бути притаманний версіям, виконуваним молодшими дітьми, другий – ймовірно, вже реальний для відтворення підлітками – не можемо про те судити напевне, бо всі твори записані нами від жінок вельми похилого віку. Але ж деякі ансамблі обирали варіанти з терцевим подвоєнням, інші без нього. Що саме до цього спричинилося в кожному випадку – або орієнтування на звуковий образ, що запам'ятався ще з часів активного життя традиції², або ж перехід самих тих творів з дитячого репертуару до дорослого³ – а може, смак до багатоголосного співу (коли виконавці ладні ускладнити фактуру, підсвідомо керуючись суто естетичними міркуваннями). В усякому разі, терцева надбудова в дитячих творах, інтерпретованих сталими гуртами із виробленим стилем⁴ – явище в регіоні доволі поширене.

Отже, можна припускати, що і христування могло свого часу існувати в двоякому прочитанні – простішому (унісонному, в обсязі терції) та складнішому, з верхнім підголоском – і лише вкрай обмежена кількість польових записів цього жанрового різновиду зашкодила отримати тому фактичне підтвердження⁵.

---

¹ За визначенням Т. Сопілки – «терцеве двоголосся з повною індивідуалізацією горизонталей» [9, с.123]. Натомість, послідовно витримане «гетерофонічне потовщення мелодії» [з постійним «переплетенням» голосів – О. Т.] для таких творів у досліджуваній місцевості не характерне. Верхня мелодична лінія неодмінно виконується однією особою.

² При чому до самого цього звучання подеколи ставляться досить критично: «А голос в цієї пісні, прямо сказати, неважний...» (с. Арсенівка Світловодського р-ну, вислів про одноголосний варіант щедрівки «Меланка ходила», яку в інших селах – як-от Оситняжці Кіровоградського р-ну уповільнили вдвічі, додали верхній підголосок і виконували із задоволенням поряд із церковними колядами).

³ Іноді й таке трапляється в традиціях, що згасають – хоча, як правило, буває навпаки.

⁴ Маємо тут на увазі передусім не клубні «хори», а сусідські чи сімейні ансамблі.

⁵ Можливо також, що крім описаного вище типу великодніх пісень свого часу існували й інші – виконувані дорослими, найвірогідніше то мали би бути твори писемного чи напівписемного походження, на зразок церковних коляд – хоча польова робота також наразі не дала тому достатнього фактичного підтвердження, є лише поодинокі (часто непрямі) свідчення, які потребують подальшої перевірки. (Показовою в цьому сенсі є, зокрема, плутанина у відомостях від Одарки Залюбовської, 1906 р.н., що неочікувано завершила коляду про страсті Христові «Жидівський край засмутнився» привітальним вигуком «Христос Воскрес!» [Д2: 14] – а збирач, на жаль, не поставив додаткового уточнювального питання.)

Підбиваючи ризику під аналізом підліснянського христування – твору, аналогів якому донині не було в збирацькому доробку центрально-українських фольклористів, констатуємо: всі елементи його музично-поетичної мови входять до питомого «словника» місцевої традиції. Христування з Підлісного просто являє собою іншу, досі не записувану їх комбінацію – тому одразу сприймається «на вухо» як щось давно знане, звичне. Разом із цим, здійснена в роботі спроба поглянути на цілу традицію «крізь призму одного твору» – і, відповідно, навпаки, на конкретний твір у контексті всього місцевого фольклору дозволила виявити ті складові, той активний спільний «будівельний матеріал», що ним послуговуються твори різних жанрових різновидів – ті музично-поетичні елементи, сталий комплекс яких багато в чому й визначає своєрідність окремої етномузичної традиції.

* * *

На завершення кілька слів про запис христування, здійснений 1996 року Андрієм Гусевим в селі Безводньому Кіровоградського району [Д2: 2]. Це, вірніше сказати, була лише спроба виконання, під час якої співачка згадувала твір. У даному напівзруйнованому зразку спостерігається нестабільність ритміки та інтонаційного контура. Але, виявивши в процесі аналізу повноцінної мелодії з Підлісного основні типологічні риси місцевих великодніх христувань, можемо і тут вже легко відділити нормативне від помилкового. Отже: хоча мелодична лінія як така викликає питання тут від самого початку, однак ладову будову (загальний діапазон, звукоряд, розташування опор) за тим непевним контуром визначити зовсім неважко. Вона виявляється відмінною від тієї, що має христування з Підлісного: інтонування відбувається в мінорній квінті, до того ж наявний приставний тон зверху.

Що ж до ритму, то у перших чотирьох тактах силаборитмічний малюнок чотиридольника відтворений цілком вірно. Далі ж виконавиця не змогла узгодити будову тексту з ритмом наспіву і в останніх тактах ледь не перейшла на відомий танцювальний наспів про комарика.

Пісні з подібною ладоритмічною організацією в місцевому дитячому фольклорі також не рідкість. Порівняймо:

христування, с. Безводне:

щедрівка, с. Івангород:

The image shows two musical staves in 4/4 time. The top staff is for 'христування, с. Безводне' with lyrics: '... А жи - ді - вські па - ни та ве - се - лі - бу - ли'. The bottom staff is for 'щедрівка, с. Івангород' with lyrics: 'Ще - дрий ве - чір, па - не го - спо - да - ре'. Both staves have a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The first staff has a 4-beat measure followed by a 4-beat measure. The second staff has a 4-beat measure followed by a 4-beat measure. In the second measure of the second staff, there are dashed lines under the notes, indicating a specific rhythmic pattern.

Власне, це порівняння могло би стати в пригоді для можливих реконструкцій, хоча би і найзагальніших. Видно, що помилкове розтягування музичного часу у 5-му такті виконавиця інтуїтивно компенсує скороченням тривалостей у 6-му (слова «Несли Суса Христа, розпинали»). Насправді складовий ритм мав би бути такий: R112112/2222// Та незрозуміло, як реалізувати чотири довгі склади у парному сегменті, бо христування з Підлісного не містить жодної такої ситуації. Практичну підказку знаходимо в щедрівці з сусіднього Івангорода, де у разі скорочення кількості складів до чотирьох на цих «сумарних» складонотах неодмінно бачимо *розспіви*¹. Тож, врахувавши моменти, що перелічені вище, ризикнемо насамкінець запропонувати певний умовний мелодичний контур, синтезований задля наочності²:

The image shows two musical staves in 4/4 time. The top staff has lyrics: '... Не - сли Су - са Хри - ста, ро - зпи - на - ли,'. The bottom staff has lyrics: 'Же - лі - зни - ми гво - здя - ми при - би - ва - ли.' Both staves have a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The first staff has a 4-beat measure followed by a 4-beat measure. The second staff has a 4-beat measure followed by a 4-beat measure. In the second measure of the second staff, there are dashed lines under the notes, indicating a specific rhythmic pattern.

¹ Так само як і у прикладі з сусідньої (через ліс) Розумівки [Д2: 16] – до речі, її повторювана мелодична фраза майже співпадає з парним мелосегментом івангородської щедрівки.

² Меліка непарних сегментів, ймовірно, могла би бути і трохи іншою – такою, як на початку твору (1-ша та 2-га доля – III/V щабель, 3-тя й 4-та – IV).

ДОДАТОК 1

«Матеріали для етнографії Херсонської губернії. Собраль І. В. Бессараба»

(вибрані сторінки)¹

[С. 366]

О страданіяхъ Христовыхъ

499.

Ой у городи Юрусалими
 Собыралысь цари, гыныралы
 Та Суса Хрыста на муку брали:
 И на хрестъ Ёго роспиналы,
 У руки, у ноги звозди забивалы,
 И терновый винець наложили,
 И ю гробъ Ёго положили,
 И сосновой доской заслонили,
 И важкымъ каменёмъ прывалылы,
 И сторожинку постановылы,
 А сторожинка та й заснула.
 Та прышла къ Ёму Божая Маты,
 Тяжко-важко воздохнула
 И ручинькамы стрепенула:
 «Ой сыну-жь мій, ой Боже мій!

[С. 367]

Чы на вискъ же ты помыраешъ?»
 – Не на вискъ же я помираю,
 А въ воскресный день воскрешаю.
 Прынявъ муку, прынявъ раны
 Та за православны хрыстыяны.

Почти каждый стихъ этой пѣсни повторяется два раза.

Запис. отъ ученика Николая Базерова.

Въ Вербное воскресеньє

500.

Верба бье,
 Ны я бью!
 За тыждень
 Вылыкдень!
 Вже ныдалечко
 Чырвоне яечко!
 Зъ горы котыця,
 Мини хочыця!

¹ [5, с. 366–369]. У нашій републікації вжито спроб якнайближче відтворити оригінал (збережено не тільки старий правопис, а й співвідношення кеглів, розрядки, вирівнювання тощо).

Дѣтскій обычай въ Вербное воскресеніе биться вербой, освященной въ церкви, и приговаривать: «Верба бье, не я бью», – существуетъ и въ Холмской Руси (См. мои «Матеріалы для этногр. Сѣдлецкой губ.», стр. 81).

На Пасху.

501.

Хрыстось воскресь!
 Намъ радость прынесь,
 Ны самъ собою,
 Вичный покою.
 Прытерпивъ вельки муки:
 Взялы Ёго жыды въ погани руки,
 Сталы быты и караты,
 На хрестъ Ёго распынены.

[С. 368]

Хрыстовая Мате пидъ хрестомъ стояла,
 Жалыбно плакала-рыдала.
 Мыроносця Марія казала:
 «Ны плачь, Мате Маріе:
 Твій Сынъ уже воскресь,
 На весь мырь радость прынесь!»

При сказки.

502.

Маленькый хлопчыкъ
 На стовчыну стоявъ,
 На дудочку гравъ,
 Хрыста прославлявъ.

503.

Хрыстось воскресе,
 Хома пасху нысе,
 А Хомыха порося.
 Давай, похрыстосуемя:
 Хрыстось воскресь!
 Запис. отъ Д. Лихоноса.

504.

Хрыстось воскресь!
 Насъ самъ вознесъ,
 Якъ самъ собою,
 Вичнымъ покою.
 Якъ царь царювавъ,
 Божимъ духомъ дарувавъ.
 А жыдивськи паны
 На высили булы,
 Суса Хрыста на муку вылы.

[С. 369]

Божая Матка пидъ Хрыстомъ стояла,
 Божымъ духомъ промовляла:
 «Вы, люды, плачты-рыдайте,
 Мого сына зъ ныволи выкупляйте!
 Мой сынъ Воскресь,
 Вам радости прынесъ».
 И вамъ радостей жылаю,
 Зъ Воскресеньемъ поздравляю:
 Хрыстось воскресъ! (3 раза).

Запис. въ пос. Батезманѣ, Александр. уѣзда¹, народн. учит. А. С. Неугомоннымъ.

ДОДАТОК 2.

Сучасні експедиційні записи з Передстепового Правобережжя та суміжного Надтясминня²

Крім власне великодніх христувань та супутньої етнографічної інформації подаємо тут добірку споріднених творів для порівняння: деякі усно-писемні та апокрифічні зразки (псалми, церковні коляди); традиційні зимові пісні з підліткового та дитячого репертуару; коліскові, забавлянки. Матеріал впорядковано таким чином, щоби при послідовному перегляді якнайкраще проявлялися музично-стильові закономірності місцевої традиції, описані в нашій роботі. Усі транскрипції виконані автором.

1.

христування

*52-01,02,03; запис 1995 року
с. Підлісне Олександрівського р-ну
Марія Федорівна Кузьменко, 1924³*

– А ще на Паску христують ходять. Оце посвятаються паскі, розговілися і пішли молодь вся христувать. То христували: «Як пан панував, як цар царював...»

Це ще за моїй пам'яті, а потом так воно одпало годами... Ходять поздравляють людей. Ну а їм по крашанці давали. В ті времена гроші не дуже давали. Хто пиріжок, хто шо. І ми ходили, а в кожному дворі по десятеро дітей – шайками ходили! Шоб хто крашенку дав. І так все село обійдуть, крашенок по торбі назбирають. Хліба... Було, прийшли розговілися – спать не лягають, пішли ж христувать. А хтось остався, бо треба христувальників приймать. Як прийдуть поздравлять с Паскою – шоб хата ж не була

¹ Олександрійського повіту Херсонської губернії (не Олександрівського), суміжної Катеринославської; нині с. Суходільське Долинівського р-ну Кіровоградської обл.

² Автори польових записів: Наталя та Олександр Терещенки (№№ 1, 3, 8, 9, 12–14), Андрій Гусев (№№ 2), Сергій Постольников (№ 4–7, 10, 11).

³ Паспорт кожного твору містить таку інформацію: шифр запису в аудіоархіві автора; рік запису; місце побутування твору/звичаю (в разі, якщо відомості зафіксовано від переселенців – вказуємо на це у спосіб «родом з ...»); повні імена респондентів (подаються в їх власній вимові); роки народження респондентів. Якщо не зазначено іншого – записано від місцевих жителів у селах Кіровоградської області.

закрита. До дванадцяти дня. Доходили – всьо. Лягли, оддихнули, а на вечір пішли всі на вечірню. Знов до церкви.

/– А вона на голоси не співається?/¹

– Ні, вона як ото колядкою вроді, як оце я співала. Ох! Все село кричить, дітей же багато! Од хати до хати, а які хлопці ше й по два рази прийдуть в одну хату. Тіки – до дванадцяти – скіки вспіють. Дванадцять часов пробило – всьо, кончилось христування, вже вони пішли по домах.

♩ = 128

Як пан па - ну - вав, як цар ца - рю - вав, Як жи - ді - вські па - ни
та ве - се - лі бу - ли, Як Су - са Хри - ста та на му - ку ве - ли,
Бо - жа - я Ма - ти під хре - стом сто - я - ла, Бо - жим гла - сом
про - мо - вля - ла: "Пла - чте, лю - ди і ри - да - йте,
Мо - го Си - на із не - во - лі ви - ку - пля - йте!
Мой Син Сус Хри - стос вам ра - дість при - ньос!" Христос воскрес!

♩ = 128 → 144

2.

христування

91-Б10, запис 1995 року
с. Безводне Кіровоградського р-ну
Матрьона Гнатівна Дуля, 1910

– Як Паска. Ідуть посівати. [??]

Переказує текст:

Як наш цар царював,
Божі муки принімав,
А жидівські пани
Та веселі були:
Несли Суса Христа,
На хресту розпинали,
Желізними гвоздями прибивали,
Терновий вінок на головку надівали,
Жовчою його напували...

¹ Тут і далі в скісних дужках («слешах») подано запитання збирача.

♩ = 100

Як наш ца - рь ца - рю - вав, Бо - жі му - ки п - ри - ні - мав,
 А жи - ді - вські па - ни та ве - се - лі бу - ли, Не - сли Су - са Хри
 ста роз - пи - на - ли, Же - лі - зни - ми гво - здя - ми при - би - ва... [ли].

3¹.

христування

*МД 03-12, запис 2004 року
 с. Попельнасте Олександрійського р-ну
 Парасков'я Андріївна Лисяк, 1926*

– Я тобі «Христос Воскрес!», ти скажеш «Воїстину Воскрес!». А я тоді:

Христос воскрес,
 Не сам вознес,
 Не сам собою –
 Дав Бог спокою,
 Там пташки літали,
 Весело співали:
 – Годі тобі, Мате,
 У гробі стояти,
 Вже твій Син воскрес,
 Нам радість принес!

Тоді ж даєш їм крашанки, крашанки крашені, канхвети... Як колядка, так христування.

4.

христування

*141-15, запис 2001 року
 с. Семигір'я Світловодського р-ну
 Левондій Степанович Сириця, 1906*

– Христувать дівтора ідуть, називається христувать. На Різдво колядувать називають, а на Пасху – христувать.

Христос воскрес, нас Бог принес,
 Не сам собою, вічний покою.

Це дівтора так каже. А хазяїн тоді по крашанці дасть. [...] Отакої, коротенько.

5.

христування

*138-28, запис 2001 року
 с. Стецівка Чигиринського р-ну Черкаської обл.
 Христя Митрофанівна Чепурна, 1911*

¹ Цей запис увійшов до компакт-диску «Музичний фольклор Кіровоградської області в документальних записах 2004 року» (див. № 19).

– Такі як ми маненькі ходили. Христували. Підемо до своїх до родичів

Ой маненький хлопчик
Та виліз на стовпчик,

І то радіємо

У дудочки грає,
Христа забавляє,
Аз, буки-буки,
Дайте крашаночку в руки!

І долонями ляпають такі ж маленькі...

Оце підуть до діда та до баби:

$\text{♩} = 148$
parlando

Плескання в долоні

Ой ма - не-нький хло - пчик та ви - ліз на сто - впчик,
А в ду - до чку гра - є, Хри - ста за - ба - вля - є,
Аз, бу - ки, бу - ки, да - йте кра - ша - но - чку в ру - ки!

Коментар транскриптора: Висота тонів хоч і відображена в даній нотації у максимальній відповідності до звучання в запису – усе ж вона децю умовна, мінлива: під час попереднього виконання інтервальні співвідношення були зовсім інші.

Ритм плескання в долоні також досить вільний: під час попереднього (пробного) виконання спостерігалось значне пришвидшення в кінці, а також факультативні поодинокі удари впродовж твору.

6. христування

142-10, запис 2001 року
с. Калантаїв Світловодського р-ну
Антін Кіндратович Панченко, 1932

А маленький хлопчик
Та виліз на стовпчик,
На дудочку грає,
Христа забавляє,
Дуки, дуки,
Дайте крашаночку в руки!

7.

христування*143-22, запис 2001 року**с. Вітове Чигиринського р-ну Черкаської обл.
Варька Прокоповна Парленко, 1926*

Маленький хлопчик
Та виліз на стовпчик,
На скрипочку грає,
Христа велічає,
А ви, люди, знайте –
По крашанці дайте!

Христували.

8.

*67-08, запис 1995 року**с. Веселівка Кіровоградського р-ну
Агаф'я Андріївна Червона, 1904*

«Бласловіть христувать!» – увійдуть у хату. Розрішають їм. І то сійчас стають у порозі, далі не проходять. Проспівають, кончуть і тоді «Христос Воскрес!» при кінці.

9.

*52-26, запис 1995 року**с. Підлісне Олександрівського р-ну,
Марія Федорівна Кузьменко, 1924*

– А на Вербну суботу вербу в церкву носять та святять. Та вербою діти одне одного б'є:

Не я б'ю –	Недалечко
Вербá б'є,	Червоне яєчко,
За тиждень	За горою
Великдень,	Котиться за мною!

Вербою хльоска одне одного та кричать оце. Було ж дітей багато, по десять душ у хаті, то кругом церкви їх тисячі літає! Юрбами дівора було. Це в суботу вербу несуть, а в неділю будуть святити, внутреня називається. А верба ця дуже нужна: ніколи не вдаре гроза, де у хаті верба буде свячена. У мене верба, он, і попід стріхами... о у мене гроза раз ударила прямо напротів вікна – а в хату не вдарила. Отут у мене здорова деревина була, поперед погріба, то ж ту деревину розбила, а хату Бог милував, бо в хаті кругом верба свячена.

10.

*135-25, 135-14, запис 2001 року**с. Калантаїв Світловодського р-ну
Ганна Харитонівна Гарькуша, 1919*

– Ми. Ми самі – не батьки, ніхто, а ми самі, дівчата й хлопці. Лозою бігаєм і б'ємо і тікаємо. Наприклад, я за тобою буду гнаться, ти будеш тікати – це ж інтересно. Я біжу та беру б'ю:

Верба́ б'є,
Не я́ б'ю,
Недалечко
Червоне яєчко.

Це і всьо. І тоді роблять же ж колиски́ в нас було. Зроблять хлопці колиску дерев'яну – і тоді сходимось уже ми до колиски – гулять, на Паску. Із крашанками, я собі беру, ти собі береш. Одне другому даруємо, міняємось. Стаємо на колиску – коли-и-ишимось. Та не так, що душ десять [гуляє] чи стіко – а душ п'ядесят!..

11.

144-35, запис 2001 року
Микитенко Іван Гнатович, 1919,
родом з с. Гуцівка Чигиринського р-ну Черкаської обл.

– Як у тридцять четвертім году порозбивали церкві, даже у дальших годах то у Чигрині тільки святили паски, та було йдуть люди, то міліція завертала. [Далі пошепки] Не пускали в церкві... Да... Не пускали.

12.

постова псальма

50-15, запис 1995 року
с. Підлісне Олександрівського р-ну
Марія Федорівна Кузьменко, 1924
Марія Миколаївна Шеремет, 1927
Миля (Меланія) Афанасіївна Левченко, 1940

$\text{♩} = 96$

Бо - жа - я Ма - ти під хре - стом сто - я - ла,
Пла - ка - ла, ри - да ла, в сльо - зах про - мо - вля - ла:
Ой Си - ну мій, Си - ну, за я - ку про - ви - ну
Пе - ре - но - сиш, Си - ну, тя - же - ньку го - ди - ну
Варіант для початку всіх наступних строф:
на хре - сті?

Божая Мати під хрестом стояла,
Плакала, ридала, в сльозах промовляла:
– Ой Сину мій, Сину, за яку провину
Переносиш, Сину, тяженьку годину
На хресті?

Я тебе купала дрібними сльозами,
А малим ховала перед ворогами,
А тепер я плачу, бо тебе я трачу,
Бо тебе, мій Сину, більше не побачу
На хресті.

Ти жертвувався всіх людей спасати,
За це діждався невинно вмирати,
За світ лукавий, злобний і неправий,
Шо спольнив на совість і за суд кровавий
На хресті.

Ти моя підпоро, ти мій світе ясний,
Гаснеш так скоро і в'янеш безчасно,
А що ж ізо мною буде з сиротою,
Я сама на світі як билина стою
Під хрестом.

Боже мій милий, усердно я молю,
Додай мені сили у нестерпнім болю,
Я тебе благаю як сама я знаю,
А ще свого Сина тобі доручаю
На хресті.

(Псальма «Страдальня Мати під хрестом стояла», текст якої близький до наведеного вище, традиційно виконувалася «на Паску» в Закарпатті. Інформацію зафіксовано в с. Маркове Добровеличківського р-ну від переселенців. 125–61).

13.

постова псальма

*122-15, запис 2000 року
с. Глинськ Світловодського р-ну
Лекеря Логвиновна Стояновська, 1917
Софія Оникіївна Климовська, 1912*

Переказують текст:

Собиралась вся жидова
Суса Христа обмивати.

Суса Христа обмивати,
На хрест-древа прибивати.

Прийшла к йому Божа Мати,
Стала плакати ше й ридати:

– Ой синочку мій, синочку,
Як до тебе приступити,
Хотять тебе жиди вбити.

А він і каже

Не плач, Мамо...

якось, шо... я оживу. І оце він ожив на Великдень.

Коли Христос уже дочитаються в дванадцять часов ночі, тоді вже батюшка починає правити службу. Одправе службу – і є люди такі шо поговіють, то тоді можуть уже співають «Христос воскрес». А до цього – пока Христос не воскресне – ніхто.

А цієї, що вона вам проспівала – то ця співається перед Вели́коднем, певчі роблять собі, спевка їхня, повучають [?] пісні. Учуть.

– А де співають?

– В церкві. У церкві певчі.

– А не ходять по хатах із поздоровленням?

– Не, не.

14. коляда? христування?

122-09, запис 2000 року

с. Семигір'я Світловодського р-ну

Одарка Макаровна Залюбовська, 1906

– Це як колядувати:

1. Жи - ді - вський край за-сму - тни - - в - ся,
Жи - ді - вський край за-сму - тни - - вся,
Де Сус Хри - стос на - ро - ди... [вся].
2. Зби - ра - ла - ся вся жи - до - ва,
Су - са Хри - ста зво - ю - ва... [ти].

Жидівський край засмутнився,
Де Сус Христос народився.

Збиралася вся жидова
Суса Христа звоювати.

Суса Христа звоювати,
На три дерева розпинати.

На три дерева розпинати...
Прийшла к йому Божая Мати.

Прийшла к йому Божая Мати,
Стала плакати ще й ридати:

– Ой Сину ж мій, ой Боже мій,
Чом до мене не говориш?

Чом до мене не говориш,
Своїх вустів не розтвориш?
– Ой як міні говорити:
Хотять мене жиди вбити!

Хотять мене жиди вбити,
З цього світа ізгубити.

Не плач, Матко, та й не ридай...

«...тут не так, збилася... одного слова забула, та й не так».
(Далі переказує)

Не плач, Матко, та й не ридай,
Твій Син воскрес,
Христос воскрес! Христос воскрес!

15. щедрівка

запис 1991 року¹

с. Розумівка Олександрівського р-ну
фольклорний гурт місцевого будинку культури
(виконавці переважно 1930-х років народження)

$\text{♩} = 80$

Ой на рі - чці на О-рда - ні, Там Пре-чи - ста ри-зи пра - ла,
Сво-го Си - на на я-ли - ні ко-ли-ха - ла, Девзя-ли - ся три а-нго-ли,
Взя-ли Су - са на не-бе - са, Аж не-бе - са ро-зтво-ри - ли,
У - сім свя - ти - м по - кло - ни - лись, До-брий ве - чір!

¹ Записано в м. Києві в студійних умовах. Опубліковано на аудіокасеті «Вітер степовий. Українські пісні Вольниці Запорозької». УЕЛФ, Київ, 1997. – А2.

16. щедрівка

запис 1991 року¹

с. Розумівка Олександрівського р-ну
фольклорний гурт місцевого будинку культури
(виконавці переважно 1930-х років народження)

$\text{♩} = 64$

1. Ой на го-рі, го-рі   бе-ре-за сто-я-ла,
а на тій бе-ре-зі
зо-ло-та-я ко-ра,
дзі-ндзі-ва-я ро-жа,

Ще-дрий ве-чір,   до-брий ве-чір
до-брим лю-дям   на здо-ро-в'я.

Подаємо також і спрощений нотний запис 4-ої строфи, показової в сенсі процесів ритмічного дроблення/стягнення та розпросторення музично-поетичної форми додаванням довільної кількості сегментів:

$\text{♩} = 64$

4. Та й по-не-сла до зо-ло-та-ря: "Зо-ло-та-рю та-рю, скуй ме ні ча-шу
ше й зо-ло-тий пе-рстень, Ча-шо-ю ча-сту-ва-ти, пе-рсте-ни-ком да-ру-ва-ти"

Ой на горі-горі береза стояла,
А на тій березі золота я кора, дзіндзіваю
рожа,

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров'я!

Десь узялися райські птахи
Та й позбивали золоту якору, дзіндзіваю
рожу,

Приспів.

Та й понесла до золотаря:
– Золотарю-тарю, скуй мені чашу,
ще й золотий перстень,
Чашою частувати, перстеником
дарувати,

Приспів: Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров'я,
Добрий вечір!

¹ Записано в м. Києві в студійних умовах. Опубліковано на аудіокасеті «Вітер степовий. Українські пісні Вольниці Запорозької». УЕЛФ, Київ, 1997. – А1.

Література

1. *Алексеев Э. Е.* Раннефольклорное интонирование: Звуковысотный аспект. – Москва, 1986. – С. 144
2. *Воропай О.* Звичаї нашого народу. – Мюнхен, 1966. Перевидання: Київ, 1993.
3. *Грушевський М.* «Історія української літератури». Ч. 1. – Київ-Львів, 1923.
4. *Ефименкова Б.Б.* Ритмика русских традиционных песен. – Москва, 1993.
5. Материалы по этнографии Херсонской губернии. Собрал И. В. Бессараба // Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. Петроград, 1916.
6. *Мишанич М.* Українські весняні величальні пісні: ранцівки // Етномузика. Число 3: Збірка статей та матеріалів на честь 60-річчя Богдана Луканюка / [упоряд. Ю. Рибак]. – Львів, 2007.
7. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон). Фольклорні записи та упорядкування В. Дубравіна. – Суми, 2005. – С. 169
8. Песни Псковской земли / [упоряд. А. Мехнецов]. – Ленинград, 1989 – с. 21-25, 99-110.
9. *Сопілка Т.* Сильові інтерпретації весільних композицій-тирад на Полтавщині // Проблеми етномузикології. Випуск 4: Збірник наукових статей / [упоряд. О. Мурзина]. – Київ, 2009.
10. *Терещенко О.* Історія та звичаї села Хведварь у розповідях і піснях Марії Кузьменко. – Кіровоград-Київ, 2012. – 144 с.: з нот., іл.
11. *Чубинский П.* «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряж. ИРГО. Юго-зап. отдел. Материялы и изслед., собранныя д. чл. П. П. Чубинскимъ». – Спб., 1872. Народный дневник, том III.
12. *Шпилевский П.* «Волоч. въ Витебск. губ.», Рус. дневникъ, 1859, I;

Olexander Tereshchenko. Easter Christ Glorifying from Pidlisne Village: Text and Context. The author directs his attention to the traditional central Ukrainian songs of praise, timed to Easter and called “Christuvannia”. Modern records of their melodies from Kirovograd oblast are published for the first time. Special features of this genre variety’s being, content, and musical-poetic form are characterized, its typological signs defined. Complex analysis of this genre group in the context of local ethno-music dialect brings to light not just its belonging to children’s folklore in principle, but also its genetic affinity with folk church tradition.

Keywords: Kirovograd region, Easter songs of praise (Christ Glorifying), children’s folklore, kolyadky, shchedrivky (Christmas Carols).

Александр Терещенко. Пасхальное христославие из Подлесного: текст и контекст. В статье актуализировано внимание к традиционным центральноукраинским величальным песням, приуроченным к Пасхе и называемым «христування». Впервые публикуются современные записи их мелодий из Кировоградской области. Охарактеризованы особенности бытования, содержания и музыкально-поэтической формы данной жанровой разновидности, определены ее типологические признаки. Комплексный анализ данной жанровой группы в контексте местного этномузыкального диалекта выявляет не только их принципиальную принадлежность к детскому фольклору, но и генетическую связь с народноцерковной традицией.

Ключевые слова: христославие, детский фольклор, колядки, щедровки, Кировоградский регион.